

บทที่ 1

บทนำ

โครงการวิจัย “เส้นทางการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ ด้านงานหัตถกรรมช่าง 10 สาขาของภาคเหนือตอนบน ภายใต้กรอบเส้นทางเศรษฐกิจตามแนวเหนือ-ใต้” เป็นการศึกษาเส้นทางการขนส่งสินค้างานหัตถกรรมของจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือตอนบนสู่ตลาดการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ โดยเน้นที่เส้นทางรถยนต์จากจังหวัดเชียงใหม่สู่มณฑลยูนนานโดยใช้เส้นทาง R3A ความเป็นมา จุดประสงค์ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ วิธีดำเนินการวิจัย ระยะเวลาในการวิจัย นิยามศัพท์ สรุปได้ดังนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เส้นทางการค้า เกิดขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมการค้าระหว่างกันหรือการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันของประชาชนทั่วไปในสังคม ซึ่งอาจเป็นการค้าในชุมชน การค้าระหว่างท้องถิ่น ไปจนถึงการค้าระหว่างประเทศ กล่าวได้ว่า สังคม โฉมใหม่ (ม.ป.ป. : 2) กล่าวว่า การค้าเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพราะความต้องการสินค้าของมนุษย์ ซึ่งสินค้าที่มนุษย์ต้องการมีอยู่หลายชนิด บางชนิดเป็นสิ่งที่ตนเองมีอยู่และบางชนิดเป็นสิ่งที่ต้องหามาจากที่อื่นมา ทั้งนี้ เพราะการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีรูปแบบและลักษณะที่แตกต่างกัน เนื่องจากความแตกต่างในด้านพื้นที่ และในด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร จึงทำให้มนุษย์ในแต่ละพื้นที่ไม่สามารถที่จะผลิตสินค้าหรือว่ามีกิจกรรมที่จะผลิตทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ตนต้องการอุปโภคบริโภคได้ “ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ต้องการระหว่างกัน และก่อให้เกิดเส้นทางการค้าของสินค้าขึ้นเพื่อช่วยในการเคลื่อนย้ายสินค้าจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง หรือเคลื่อนย้ายบุคคลไปยังพื้นที่ที่มีความต้องการหรือมีสินค้าเหล่านั้น” จึงส่งผลให้เกิดชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการค้าขึ้นตามเส้นทางการค้า ศูนย์กลางการค้านอกจากจะให้บริการในการจัดหาสินค้าทั่วไปแก่ผู้ที่อาศัยอยู่ภายในชุมชน แล้วยังให้บริการกับผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณรอบนอกชุมชนด้วย

จากคำกล่าว แสดงให้เห็นว่า เส้นทางการค้ามีความสำคัญกับกิจกรรมการค้าของมนุษย์ในสังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยให้การเคลื่อนย้ายสินค้าจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่งได้อย่างรวดเร็ว โดยเส้นทางการค้าของไทยที่สำคัญมีหลากหลายเส้น แต่เส้นทาง

การค้าการแลกเปลี่ยนที่สำคัญของภาคเหนือ ได้แก่ เส้นทางการค้าระหว่างไทยและจีนตอนใต้ ซึ่งได้มีการติดต่อซื้อขายกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังที่ สมมะโน ณ เชียงใหม่ (ม.ป.ป. : 54) กล่าวว่า “เส้นทางการค้าระหว่างคุนหมิง-เชียงรุ่ง-เชียงตุง-เชียงแสน-เชียงราย-พะเยา-เชียงใหม่-ลำพูน-ตาก-มะละแหม่ง เป็นเส้นทางสำคัญของกลุ่มพ่อค้าจีนฮ่อจากเมืองคุนหมิง และกลุ่มพ่อค้าเงี้ยวเมืองที่สำคัญต่อการค้าในเส้นทางนี้คือ เมืองเชียงใหม่-เชียงตุง-เชียงใหม่-มะละแหม่ง เป็นเส้นทางการค้าที่มีความสำคัญที่สุดในช่วงนี้ และค่อยลดความสำคัญลงมา เมื่อลัทธิอนุตตรกษัตริย์เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยในเวลาต่อมา และสินค้าที่สำคัญ ได้แก่ ฆะมดเช็ด จี๊ผึ่ง ผ้าไหม เครื่องใช้ ในครัวทำด้วยทองเหลือง ถ้วยชาม ผ้าขนสัตว์ และมีความต้องการสินค้าจากแหล่งอื่น ๆ ได้แก่ ฝ้าย เกล็ดสินชะวู หมาก ข้าว และผ้า”

จะเห็นได้ว่าไทยและจีนตอนใต้มีการค้าการแลกเปลี่ยนกันมานานแล้ว กระทั่งในปัจจุบัน เทคโนโลยี การคมนาคมขนส่ง และเส้นทางคมนาคม ฯลฯ ได้มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบการในภาคเหนือ และภาคเหนือตอนบนและจีนตอนใต้ก็ยังคงความสัมพันธ์ด้านการค้าการแลกเปลี่ยนเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ได้มีการซื้อขายสินค้า และแลกเปลี่ยนกันอยู่อย่างต่อเนื่อง ดังรายงานการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ ของด่านศุลกากรเชียงแสน ตั้งแต่ปี 2552 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2554 : 1) กล่าวว่า การค้าไทย-จีนตอนใต้ ผ่านด่านเชียงแสน มีแนวโน้มที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ในปี 2552 ลดลงเหลือร้อยละ 10.9 เหลือ 4,462.2 ล้านบาท เนื่องจากผู้ประกอบการส่วนหนึ่งหันไปขนส่งสินค้าถนน R3A ผ่านลาวถึงร้อยละ 21.1 เช่น ผู้ประกอบการส่งออกกล้วยไม้สดและผู้ประกอบการผลิตกัญชาปีโตรเลียมส่งผลให้การขนส่งทางแม่น้ำโขงลดความสำคัญลง ทำให้การส่งออกสินค้าไทยไปจีนตอนใต้ผ่านแม่น้ำโขงลดลงเหลือ 11.7 เหลือ 3,218.9 ล้านดอลลาร์ สรอ. สินค้าที่มีการส่งออกส่วนใหญ่ได้แก่ ยางพารา น้ำมันพืช รถยนต์ เป็นต้น

จากรายงานแสดงให้เห็นว่าการส่งออก การนำเข้าและมูลค่าการค้าลดลง แต่ไม่ได้ลดลงเนื่องจากขอยอดจำหน่ายที่ลดลงแต่อย่างใด แต่ผู้ประกอบการ นักธุรกิจ หันไปใช้เส้นทางบกในการขนส่งสินค้าแทน ทำให้มูลค่าการค้าผ่านด่านศุลกากรเชียงแสนลดลง โดยเส้นทางเดิม คือ แม่น้ำโขงที่เป็นไปตามความตกลงภายใต้กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจในกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) (ไทย จีน ลาว พม่า เวียดนาม และกัมพูชา) มีบทบาทและความสำคัญที่ลดลง เนื่องจากปัญหาเรื่องของกระแสน้ำที่ไม่สามารถควบคุมได้ หรือบางปีแห้งแล้ง ฯลฯ ดังนั้น เส้นทางการค้าทางบกจึงเป็นทางเลือกใหม่ที่ได้รับนิยมนับเป็นอย่างยิ่ง โดยเส้นทางการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ที่สำคัญ ดังที่ กรมส่งเสริมการค้าส่งออก กระทรวงพาณิชย์ (2554 : 1) คือ เส้นทาง R3A โดยเริ่มต้นจากจังหวัดเชียงใหม่-จังหวัดเชียงราย-อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย-เมืองห้วยทรายบ่อเต็น

สาธารณรัฐประเทศลาว - บ่อหาน ประเทศจีน-เชียงรุ้ง ประเทศจีน และคุนหมิง ประเทศจีน ซึ่งมีระยะทางรวมประมาณ 1,858 กิโลเมตร (กรมส่งเสริมการค้าส่งออก กระทรวงพาณิชย์, 2554 : เอกสารการประชุม)

กล่าวได้ว่าเส้นทางการค้า R3A เป็นเส้นทางทางขนส่งสินค้าที่กำลังมีบทบาทต่อการค้าชายแดนไทย – จีนตอนใต้ในปัจจุบันเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ประกอบการ นักธุรกิจ และนักลงทุนของภาคเหนือตอนบน ซึ่งเส้นทางการค้านี้เป็นปัจจัยหนึ่งในการดำเนินธุรกิจด้านการส่งออกและการนำเข้าที่สำคัญ โดยงานหัตถกรรมที่ส่งออกผ่านเส้นทาง R3A ได้แก่ งานหัตถกรรมประเภทงานไม้แกะสลัก งานผ้าทอ งานเครื่องเงิน งานกระดาษ งานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา (เซรามิก) เป็นต้น ซึ่งงานหัตถกรรมกระดาษสา มีกลุ่มลูกค้าที่สำคัญคือ ประเทศจีน โดยมีมูลค่าการส่งออกในปี พ.ศ. 2554 คือ 707,477.3 คิดเป็นร้อยละ 12.0 ส่วนงานไม้แกะสลักกลุ่มลูกค้าคือ ประเทศจีนและญี่ปุ่น มีความต้องการผลิตภัณฑ์ 20-40% ของกลุ่มลูกค้าทั้งหมด (กรมการค้าส่งออก : 2554) และในปัจจุบันสินค้าหัตถกรรมของไทยได้รับความนิยมจากชาวจีนมากขึ้น เพราะจีนงานมีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ โดยสินค้าหัตถกรรมที่มีโอกาสและมียอดขายในตลาดของประเทศจีน คือ สินค้างานหัตถกรรมประเภทงานไม้แกะสลัก เช่น โต๊ะ เก้าอี้ งานไม้แกะสลักตั้งโชว์ ของตกแต่งบ้าน (กชพร ศิริชัยสกุล, ม.ป.ป. : 1)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้ริเริ่ม โครงการวิจัย เรื่อง เส้นทางการค้าชายแดนไทย - จีนตอนใต้ ด้านงานหัตถกรรม ช่วง 10 สาขา ของภาคเหนือตอนบน ภายใต้กรอบเส้นทางเศรษฐกิจตามแนวเหนือ – ใต้ เพื่อทำการศึกษาข้อมูลเส้นทางการค้า ศึกษาข้อได้เปรียบข้อเสียเปรียบ และศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนและท้องถิ่นที่เกิดจากเส้นทางการค้าชายแดนไทย – จีนตอนใต้ บนเส้นทาง R3A เพื่อเป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของเส้นทางการค้า และโอกาสที่ส่งผลต่อการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการงานหัตถกรรมช่วง 10 สาขา ของภาคเหนือตอนบน เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการในท้องถิ่นให้มีศักยภาพด้านการส่งออก รวมไปถึงการสร้างแนวทางป้องกันและแก้ไขผลกระทบที่จะเกิดในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย มีประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

2.1 เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ข้อได้เปรียบ ข้อเสียเปรียบของเส้นทางทางขนส่งสินค้าที่เชื่อมโยงจากไทย – จีนตอนใต้ (เส้นทาง R3A)

2.2 เพื่อศึกษาต้นทุนในการขนส่ง และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ของสินค้างานหัตถกรรมในเส้นทางการค้าที่เชื่อมโยงจากไทย-จีนตอนใต้ (เส้นทาง R3A)

2.3 ศึกษา ปัญหา - อุปสรรค และ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเส้นทางการค้าชายแดนไทย – จีนตอนใต้ที่มีต่อสังคม วัฒนธรรม ของผู้ประกอบการไทย

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเส้นทางการค้าระหว่างไทยและจีนตอนใต้ โดยเน้นที่ การขนส่งสินค้าหัตถกรรม ได้แก่ งานประเภทงานไม้แกะสลัก งานศิลปะประดิษฐ์ งานผ้าทอ งานจักสาน งานเครื่องเงิน งานเครื่องเงิน งานกระดาษ งานโลหะ งานเครื่องปั้นดินเผาและ เครื่องเคลือบ งานเครื่องหนังของจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือตอนบนสู่ตลาดผู้บริโภคในจีน ตอนใต้ และเปรียบเทียบข้อได้เปรียบ-เสียเปรียบของเส้นทางขนส่งสินค้าสู่จีนตอนใต้ ระหว่าง เส้นทางน้ำ (ผ่านด่านศุลกากรอำเภอเชียงแสน) และเส้นทางถนน (ด่านศุลกากรอำเภอเชียงของ) เพื่อ เสนอแนะทางการส่งออกสำหรับผู้ประกอบการหัตถกรรมที่มีข้อมูลน้อยกว่าสินค้าประเภทอื่น ๆ

4. ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

โครงการวิจัยเรื่อง “เส้นทางการค้าชายแดนไทย - จีนตอนใต้ ด้านงานหัตถกรรมช่าง 10 สาขา ของภาคเหนือตอนบน ภายใต้กรอบเส้นทางเศรษฐกิจตามแนวเหนือ-ใต้” มีวิธีการ ดำเนินการวิจัย ดังนี้

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้ประกอบการงานหัตถกรรมช่าง 10 สาขาของจังหวัดเชียงใหม่ และภาคเหนือตอนบน เจ้าหน้าที่ศุลกากร ผู้ประกอบการขนส่งสินค้า ผู้ประกอบการประเทศจีน ผู้ประกอบการประเทศ สปป.ลาว และคนในท้องถิ่น

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีสุ่มแบบเจาะจง ตามวัตถุประสงค์ (Purposive sampling) ได้แก่ ผู้ประกอบการงานหัตถกรรมช่าง 10 สาขาของจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือ ตอนบน จำนวน 10 ราย ผู้ประกอบการลาว จำนวน 5 คน ผู้ประกอบการจีน 5 คน เจ้าหน้าที่ศุลกากร เชียงของ จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่ศุลกากรเชียงแสน 1 คน ผู้ประกอบการขนส่งสินค้า จำนวน 1 คน และคนในท้องถิ่น จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 28 คน

ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการสืบค้นข้อมูลด้วยการจดบันทึก การลงพื้นที่สังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เจาะลึก ถ่ายภาพ และถ่ายวิดีโอ

ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลจากรายงานการวิจัย ตำรา เอกสาร รายงาน ประจำปี สถิติการนำเข้า-ส่งออก หรือข้อมูลอื่น ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.2 ชนิดของเครื่องมือในการวิจัย

แบบสอบถาม (questionnaire) เรื่อง ปัญหา-อุปสรรค และผลกระทบจากเส้นทางการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ได้แก่ เครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นลักษณะคำถาม กำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้าให้เลือกตอบ (Closed ended question) และคำตอบแบบเติมคำ (Open ended question) แบ่งเนื้อหาเป็น 3 ตอน ดังนี้

- 1) ข้อมูลลักษณะพื้นฐานของผู้ประกอบการ/เจ้าหน้าที่/คนในท้องถิ่นหรือข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีส่วนได้ส่วนเสียในเส้นทางการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้
- 2) ปัญหา อุปสรรค ในการขนส่งสินค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้
- 3) ข้อมูลผลกระทบของเส้นทางการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม แบ่งเป็น
 - ข้อดีของเส้นทางการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
 - ข้อเสียของเส้นทางการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
- 4) ข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ได้แก่ การนำข้อมูลจากแบบสอบถามมาวิเคราะห์/จัดหมวดหมู่ และแสดงข้อมูลที่ได้เป็นจำนวนร้อยละ เพื่อให้เห็นความแตกต่างของแต่ละจำนวน โดยแสดงเป็นตารางและอภิปรายผลประกอบตัวเลขที่สถิติ รวมถึงการพรรณนาเพื่ออธิบายรายละเอียดประเด็นต่าง ๆ พร้อมแสดงรูปถ่ายประกอบ

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ ดังต่อไปนี้

5.1 ประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ประกอบการส่งออก หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถานศึกษา

- 1) ผู้ประกอบการช่วง 10 สาขา ผู้ประกอบการทั่วไป หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถานศึกษา ทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางการค้าชายแดนไทย – จีนตอนใต้ (เส้นทาง R3A) และเส้นทางขนส่งสู่ประเทศอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินธุรกิจ
- 2) ผู้ประกอบการช่วง 10 สาขา ผู้ประกอบการทั่วไป หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถานศึกษา ทราบข้อมูลด้านกายภาพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกสินค้าระหว่างชายแดน เช่น ลักษณะของเส้นทาง แหล่งจัดเก็บสินค้า แหล่งให้บริการด้านการขนส่ง ฯลฯ

3) ผู้ประกอบการช่าง 10 สาขา ผู้ประกอบการทั่วไป หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถานศึกษา ทราบถึงข้อได้เปรียบและข้อเสียเปรียบของเส้นทางการค้าชายแดนไทย – จีนตอนใต้ และข้อมูลเส้นทางประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นเส้นทางผ่าน ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินธุรกิจได้

4) ผู้ประกอบการช่าง 10 สาขา ผู้ประกอบการทั่วไป หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถานศึกษา ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเส้นทางการค้าชายแดนไทย – จีนตอนใต้ที่มีต่อสังคม และวัฒนธรรมของผู้ประกอบการ ไทยและเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจของตน ลดผลกระทบแก่คนในท้องถิ่นให้ได้น้อยที่สุด

5.2 ประชาชนทั่วไปและผู้ที่เกี่ยวข้อง

1) ประชาชนทั่วไปและผู้ที่เกี่ยวข้องทราบถึงสภาพเส้นทางการค้าชายแดนไทย – จีนตอนใต้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในริเริ่มดำเนินธุรกิจของตนได้

2) ประชาชนทั่วไปและผู้ที่เกี่ยวข้องทราบถึงข้อได้เปรียบและข้อเสียเปรียบของเส้นทางการค้าที่เชื่อมโยงจากไทย – จีนตอนใต้ (เส้นทาง R3A) และประเทศเพื่อนบ้าน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้

3) ประชาชนทั่วไปและผู้ที่เกี่ยวข้องทราบถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง และในท้องถิ่นได้จากข้อมูลด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเส้นทางการค้าชายแดนไทย – จีนตอนใต้ที่มีต่อสังคม และวัฒนธรรม สามารถนำข้อมูลไปใช้เพื่อแก้ไขหรือหาทางป้องกันในท้องถิ่นของตนได้

6. ระยะเวลาในการทำวิจัย

การศึกษานี้มีระยะเวลาการทำวิจัยเป็นเวลา 1 ปี โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2556 ถึง 14 มกราคม พ.ศ. 2557

7. นิยามศัพท์

เส้นทางการค้าชายแดนไทย-จีนตอนใต้ หมายถึง เส้นทางการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนตอนใต้ (เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา และเมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน) โดยใช้เส้นทางถนนผ่านประเทศลาว (เส้นทาง R3A)

จีนตอนใต้ หมายถึง กลุ่มผู้บริโภควิชาชาวจีน ที่สนใจและชื่นชอบงานหัตถกรรมของไทย ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา และเมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน

งานหัตถกรรมท้องถิ่นช่าง 10 สาขา ได้แก่ งานหัตถกรรมประเภทไม้แกะสลัก งานศิลปะ
ประดิษฐ์ งานผ้าทอ งานจักสาน เครื่องเงิน เครื่องเงิน กระดาษ โลหะ เครื่องหนัง เครื่องปั้นดินเผา
และเครื่องเคลือบของจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือตอนบน

